

From Generational Divide to Patriotic Solidarity: A Discursive Analysis of Collective Actions in the Context of the Third Imposed War

Maryam Tabakh Hosseini¹

Seyed Mohammad Reza Mousavi Fard (Corresponding author) ²

Ali Delfani³

Mostafa Maleki⁴

Introduction

The socio-political landscape of Iran between 1401 (2022) and 1405 (2026) has undergone profound transformations in the nature of collective action and national discourse. The social upheavals of 1401 were widely interpreted through the lens of a “generational divide” and deep-seated grievances against the state, raising concerns that unmanaged generational cleavages could escalate into political and security crises. The emergence of the so-called “Third Imposed War” in 1405, however, introduced a new variable: an existential external threat that reframed the terms of domestic contestation. This study explores the metamorphosis of Iranian social protest movements, investigating how the national focus shifted from an internal, confrontation-based generational conflict to a more cohesive, patriotic solidarity centered on national defense and sovereignty. The primary research question is: How did the existential threat posed by the Third Imposed War recalibrate the narrative strategies and collective behavior of Iranian youth and broader society? A related question concerns the consequences of this shift for state–nation relations and political legitimacy: does the newfound solidarity represent a structural resolution of societal cleavages, or merely a reactive, temporary alignment against external pressure? Two working hypotheses guide the analysis: first, that under external threat the young generation moves from confrontation toward a redefinition of national identity, primarily at the discursive level; and second, that the crisis of representation is managed by shifting the field of competition from the street to the “field of narrative

Methods

To analyze these dynamics, the study employs a descriptive-analytical approach grounded in Critical Discourse Analysis (CDA), which permits examination of how power relations, narratives, and political identities are constructed and negotiated through language. The scope covers 1401 to 1405, a timeframe critical for observing the evolution of public sentiment from protest to mobilization. Data were collected through library and documentary research from official government statements, policy documents, mainstream media reports, and a large corpus of social media discourse produced during key events. The procedure involves systematic categorization of narratives followed by intertextual validation to uncover hidden layers of meaning in both state-led and grassroots discourse. The theoretical apparatus combines the concept of “social paradigm change” (drawing on Kuhn and Tarou, operationalized through unwritten rules, the hegemonic meaning-making framework, and resource distribution) with the notion of the “mission-mobilized people” as historical agency expressed in mass public presence and collective-will deterrence. By comparing the rhetoric of the 1401 protests with the patriotic narratives of 1405, the study identifies the mechanisms through which the shift from confrontation to solidarity occurred.

¹ . PhD Student in Criminal Law and Criminology, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran
t.hossaini@iau.ac.ir

² . Faculty Member, Department of Criminal Law and Criminology, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran
mr.mousavifard@iau.ac.ir

³ . Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Islamic Law, Khorramabad Branch, Islamic Azad University, Khorramabad, Iran.
ali.dlfn75@iau.ac.ir

⁴ . Faculty Member of the Department of Islamic Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Payame Noor University, Tehran, Iran.
mmostafa@pnu.ac.ir

Findings

The findings indicate that the Third Imposed War acted as a significant catalyst for the reinforcement of national cohesion and territorial unity. Despite persistent economic challenges, the existential threat of external conflict facilitated a re-prioritization of national interests among the youth, consistent with comparative evidence that external threat strengthens domestic in-group cohesion. A primary manifestation of this shift is the evolution of collective action patterns from “street-based protest” toward “narrative-driven resistance”: contention migrated from physical arenas — streets and universities — to the production and circulation of meaning. Campaigns such as “Jan-Fada” exemplify this phenomenon, in which symbols of national sacrifice were repurposed to bridge the gap between state ideology and public sentiment, allowing heterogeneous social groups to converge under a singular patriotic umbrella without abandoning their prior grievances.

The study further finds that the governance structure managed the “crisis of representation” and the generational divide not by addressing structural grievances directly, but by repositioning the external threat as a common enemy and thereby shifting the field of competition to the arena of narrative. In this sense, patriotic mobilization functioned as an implicit substitute for representation: the state gained legitimacy resources from mass alignment, while the public gained an identity frame transcending the confrontation of 1401. The reviewed literature supports this mechanism’s premise that generational cleavage is real but multi-layered, its political consequences depending on how it is managed while the observed case shows that a hegemonic security narrative can suspend, rather than resolve, its political expression. Crucially, however, the findings caution that this solidarity is highly situation-dependent. It functions as a reactive response to external antagonism rather than an organic, long-term consensus. The observed “patriotic solidarity” is volatile: it relies heavily on the continuation of the threat environment to suppress internal tensions, and it has not been accompanied by structural adjustments in economic policy or youth inclusion.

Discussion and Conclusion

The findings underscore that while the Third Imposed War has effectively curtailed overt socio-political conflict and fostered a temporary patriotic front, it does not constitute a fundamental resolution of the underlying generational and social cleavages. The observed solidarity is “reactive,” contingent upon external pressures rather than institutionalized trust. The long-term stability of the state–nation relationship is therefore precarious: it cannot rely indefinitely on the narrative of an external threat to mask internal systemic issues. The sustainability of this cohesion depends on the state’s capacity to transition from a reactive narrative strategy to a proactive engagement strategy addressing the structural economic roots of the 1401 grievances, fostering genuine institutionalized dialogue with the younger generation, and ensuring that patriotic sentiment is matched by socio-economic empowerment. Failure to address these drivers may lead to the rapid erosion of the current social capital once the existential pressures of the war dissipate. The research concludes that while national unity is achievable, its durability requires more than narrative management: it requires structural responsiveness and a redefined socio-political contract in which the mobilized agency of the people is converted into durable institutional legitimacy.

Keywords

Generational Gap; Social Protests; The People’s Uprising; Iran; Third Imposed War.

گذار از شکاف نسلی به همبستگی میهنی: تحلیلی گفتمانی از کنش‌های جمعی در بستر جنگ سوم تحمیلی

مریم طباطبائی حسینی^۱

سیدمحمد رضا موسوی فرد (نویسنده مسئول)^۲

علی دلفانی^۳

مصطفی ملکی^۴

چکیده

تحولات سیاسی اجتماعی ایران پس از رویدادهای ۱۴۰۱ و هم‌زمان با تشدید تهدیدات فرامرزی سال ۱۴۰۵ موسوم به «جنگ تحمیلی سوم»، دگرگونی بنیادین در پارادایم کنش جمعی را رقم زده است؛ به گونه‌ای که الگوی پیشین تعارض نسلی و اعتراضات خیابانی، جای خود را به بسیج هویتی و همبستگی میهن‌محور می‌دهد. پرسش اساسی آن است که آیا این گذار رخ داده و چه پیامدهایی برای مناسبات دولتمت به همراه خواهد داشت. در پاسخ، دو فرضیه مطرح می‌شود: نخست آنکه در شرایط تهدید بیرونی، بخش قابل‌توجهی از نسل جوان الگوی کنش خود را از تقابل به بازتعریف هویت ملی تغییر می‌دهد، هرچند این دگرگونی بیش‌تر در سطح گفتمانی ظهور می‌یابد؛ و دوم آنکه بحران نمایندگی از طریق تغییر میدان رقابت از خیابان به میدان روایت مدیریت می‌شود. پژوهش با رویکرد توصیفی تحلیلی و بهره‌گیری از روش تحلیل گفتمان انتقادی، به واکاوی اسناد رسمی، بیانی‌ها و متون تولیدشده در شبکه‌های اجتماعی در بازه ۱۴۰۱ تا ۱۴۰۵ پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که جنگ تحمیلی سوم، علی‌رغم فشارهای اقتصادی، به‌طور موقت انسجام ملی را تقویت کرده و پوشش‌هایی چون «جان‌فدا» مصادیق تغییر کنش جمعی از اعتراض به حمایت هستند؛ باین‌حال، این همبستگی واکنشی آنی و موقعیت‌مند به تهدید خارجی است و در صورت تداوم بحران‌های اقتصادی و بی‌توجهی به مطالبات نسل جوان، سرمایه اجتماعی به‌دست‌آمده به‌مرور تحلیل خواهد رفت. در نهایت، مدیریت هوشمندانه شکاف نسلی از طریق تغییر میدان رقابت به عرصه روایت و بازتعریف نمادهای ملی، می‌تواند به بازآرایی مناسبات دولتمت کمک کند، اما پایداری این همبستگی در گرو پاسخ‌گویی نهادی، بهبود معیشت و گشودن عرصه‌های گفت‌وگوی واقعی با نسل جوان است.

کلمات کلیدی

شکاف نسلی، اعتراضات اجتماعی، بعثت مردم‌ایران، جنگ سوم

^۱. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان.

t.hossaini@iau.ac.ir

^۲. عضو هیئت علمی گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران

mr.mousavifard@iau.ac.ir

^۳. استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی، واحد خرم‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، خرم‌آباد، ایران

ali.dlfn75@iau.ac.ir

^۴. هیأت علمی گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

mmostafa@pnu.ac.ir

بیان مسئله

تحولات سیاسی اجتماعی ایران در سال‌های اخیر، به‌ویژه در پی رویدادهای ۱۴۰۱ و متعاقب آن تغییر در الگوی تعامل نسل جوان با ساختار قدرت، نمایانگر دگرگونی بنیادین در پارادایم کنش جمعی است. آنچه پیش‌تر در چارچوب تعارض نسلی و اعتراضات خیابانی تفسیر می‌شد، اکنون در بستر ژئوپلیتیکی نوین و هم‌زمان با تشدید تهدیدات فرامرزی، که در گفتمان رایج از آن با عنوان «جنگ تحمیلی سوم» یاد می‌شود، به شکلی متفاوت بازنمایی و درک می‌گردد. این تغییر ماهوی، نه صرفاً نمودی از تحول در رفتار اجتماعی، بلکه بازآرایی در الگوهای داوری، اعتماد نهادی، مشروعیت‌پذیری و هویت‌یابی سیاسی محسوب می‌شود.

از این‌رو، پرسش اساسی آن است که آیا جامعه ایران در چنین شرایطی، از الگوی تقابل‌آمیز نسلی به سوی بسیج هویتی و مقاومت میهن‌محور حرکت کرده است و در صورت اثبات این گذار، چه پیامدهایی برای بازتعریف مناسبات دولتملت و نظم سیاسی و اجتماعی به همراه خواهد داشت. به عبارت دقیق‌تر، گذاری که از تعارض نسلی به بسیج هویتی مقاومتی تعبیر می‌شود، در شرایط تهدید خارجی و بازتعریف میدان روایت، چگونه بر الگوی کنش جمعی، همبستگی ملی و مشروعیت نظام سیاسی در ایران تأثیر می‌گذارد؟ آیا این تحول به شکل‌گیری همبستگی بازآرایی‌شده در مواجهه با جنگ سوم که ابعاد نظامی، اقتصادی، روایتی و اطلاعاتی دارد، منجر می‌شود، یا اساساً این بازنمایی گفتمانی، خود راهبردی برای مدیریت شکاف‌های داخلی است؟

در پاسخ به این پرسش‌ها، دو فرضیه اصلی قابل طرح است. فرضیه نخست بر این نکته تأکید دارد که در شرایط تهدید بیرونی همه‌جانبه، بخش قابل توجهی از نسل جوان که پیشتر در قالب تعارض نسلی و کنش خیابانی تعریف می‌شد، به تدریج الگوی کنش خود را از تقابل با دولت به سمت بازتعریف هویت ملی و همبستگی میهن‌محور تغییر می‌دهد؛ هرچند این دگرگونی بیش از آنکه ماهیتی ساختاری داشته باشد، در سطح گفتمانی و بازنمایی‌های روایتی ظهور می‌یابد. فرضیه دوم نیز بر این باور است که بحران نمایندگی و شکاف روایتی میان نسل‌ها، در فضای تهدید خارجی، نه از طریق حذف، بلکه با تغییر میدان رقابت از خیابان و دانشگاه به میدان روایت مدیریت می‌شود؛ به گونه‌ای که همبستگی ملی نه به مثابه واقعیتی عینی، بلکه به عنوان پروژه‌ای گفتمانی برای بازسازی مشروعیت و انسجام سرزمینی بازتولید می‌گردد.

برای آزمون این فرضیه‌ها و دستیابی به پاسخی قانع‌کننده برای سؤالات مطروحه، توصیف دقیق روندهای گفتمانی، بازنمایی‌های روایتی و دگردیسی الگوهای هویتی در بستر تحولات سیاسی اجتماعی ایران پرداخته شده است. در این چارچوب، پژوهشگر به جای اندازه‌گیری کمی متغیرها، بر واکاوی معانی،

تفسیر گفتمان‌های رقیب و شناسایی لایه‌های پنهان روایت‌های رسمی و غیررسمی متمرکز خواهد بود. ماهیت توصیفی پژوهش، امکان ترسیم دقیق مؤلفه‌های بسیج هویتی، همبستگی میهن‌محور و گذار از اعتراض را فراهم می‌آورد و ماهیت تحلیلی آن نیز با شناسایی نسبت‌های علی و معلولی میان تهدید خارجی، تغییر در الگوی داوری نسل‌ها و بازتعریف مشروعیت، به تبیین چرایی و چگونگی این گذار می‌پردازد.

روش تحقیق و تحلیل داده‌ها

پژوهش حاضر به شیوه توصیفی-تحلیلی طرح‌ریزی شده است؛ بدین معنا که پدیده موضوعی، ابتدا به صورتی عینی و مبتنی بر مؤلفه‌های سازنده‌اش توصیف و سپس، روابط میان‌متغیری و لایه‌های پنهانی آن از مجرای استدلال منطقی و تحلیل کیفی، تبیین و واکاوی می‌شود. گردآوری داده‌ها نیز با تکیه بر روش کتابخانه‌ای و اسنادی انجام گرفته است؛ به گونه‌ای که تمامی اطلاعات لازم، از طریق جستجوی هدفمند در منابع معتبر دست اول و دوم مشتمل بر منابع مرجع، مقاله‌های علمی-پژوهشی دارای نمایه، اسناد تاریخی، گزارش‌های رسمی و پایگاه‌های علمی داخلی و بین‌المللی احصاء و سپس ضمن تجزیه و تحلیل داده‌ها فرایند اعتبارسنجی درون مختصات، غربال و طبقه‌بندی شده‌اند.

ادبیات و پیشینه پژوهش

- جان پرور و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی تحولات پارادایمی در حوزه توسعه: تحول از توسعه مدرن به نظریات معاصر»، به واکاوی بنیان‌های نظری دگرگونی در پارادایم‌های توسعه اهتمام ورزیده‌اند. این بررسی با تأکید بر تأثیر متقابل دو ساحت عینی (شامل تحولات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی) و ذهنی (متشکل از دگرگونی‌های معرفت‌شناختی، به‌ویژه گذار از اثبات‌گرایی به پسااثبات‌گرایی)، درصد تبیین زمینه‌های انتقال پارادایم سیاسی از الگوی ساختارگرا و دولت‌محور به رویکردهای کثرت‌گرا و ساختارستیز برآمده است. بر اساس یافته‌های این تحقیق، تغییر مسیر در نظریه‌پردازی توسعه، که از نوسازی به سوی پست‌مدرنیسم، پست‌توسعه‌گرایی و توسعه انسانی صورت پذیرفته، ریشه در انتقادات بنیادینی نظیر غرب‌محوری، قدرت‌محوری، نادیده‌انگاری کنشگری انسانی و کاستی‌های اخلاقی در الگوی مدرن دارد. در چنین چارچوبی، گذار از پارادایم مدرن نه صرفاً تحولی شکلی، بلکه حاصل تعامل پیچیده‌ای از دگرگونی‌های عینی و تحولات ذهنی عمیق به شمار می‌آید که چشم‌اندازی نوین در عرصه توسعه فراوری می‌نهد.

- سلیمانی بشلی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «شکاف نسلی: توهّم یا واقعیت؟»، به مسئله انتقال ارزش‌ها در جامعه ایران در خلال فرایند نوسازی توجه نموده‌اند. این مطالعه که با کاربست روش فراتحلیل و در پاسخ به پرسش اصلی مبنی بر وجود یا فقدان شکاف نسلی در میان نسل‌های ایرانی سامان یافته، نشان می‌دهد که عموم تحقیقات تجربی پیشین، وجود گسست یا شکاف عمیق نسلی را تأیید نمی‌کنند و شواهد بارزی از تعارض ارزشی و نگرشی قابل‌توجه میان گروه‌های نسلی در دسترس نیست. بدین ترتیب، فرضیه شکاف نسلی با داده‌های موجود سازگاری ندارد و آنچه در جامعه معاصر ایران روی می‌نماید، بیش از آنکه از گسست بنیادین در نظام هویتی و ارزشی حکایت داشته باشد، تفاوت‌های نسلی قابل شناسایی است؛ تفاوت‌هایی که در چهارچوب تحولات طبیعی میان‌نسلی قابل تفسیر بوده و به‌مثابه گسستی ساختاری در نظام ارزشی جامعه تلقی نمی‌گردند.

- موسوی فرد و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «شناخت‌شناسی سازه‌انگاره مدل بحران‌های اجتماعی در جراثم علیه امنیت با تأکید بر بحران شکاف نسلی و چندقطبی‌سازی»، به بررسی کارکرد شکاف نسلی در بروز ناامنی‌های اجتماعی پرداخته‌اند. این تحقیق که با رویکرد سازه‌انگاره و با هدف تحلیل پیامدهای مدیریت ناصواب شکاف نسلی بر جراثم علیه امنیت عمومی و بروز خلأ هویتی طراحی گردیده، حاکی از آن است که در شرایط مدیریت نامناسب، شکاف نسلی نه تنها بستری برای جراثم علیه امنیت عمومی فراهم می‌آورد، بلکه از طریق نقش‌آفرینی شبکه‌های اجتماعی به چندقطبی‌سازی و تضعیف انسجام ملی دامن می‌زند. بر مبنای این یافته‌ها، تفکیک میان مطالبات بحران‌زای اجتماعی و جراثم سازمان‌یافته، گام نخستین در مدیریت مؤثر این معضل به شمار می‌رود و به‌کارگیری جرم‌شناسی پیشگیرانه با تأکید بر توسعه‌محوری در میان‌مدت و بلندمدت، می‌تواند از تبدیل شکاف نسلی به خلأ هویتی جلوگیری نموده و بر ارتقای امنیت اجتماعی بیفزاید.

- موسوی فرد و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «انگاره تهدید یا فرصت بودن شکاف نسلی در حکمرانی فضای سایبری با تأکید بر تأثیرگذاری آن در تحقق جراثم علیه امنیت عمومی»، به کاوش در ابعاد حاکمیتی فضای مجازی در مواجهه با پدیده شکاف نسلی پرداخته‌اند. این تحقیق در پی پاسخ به این پرسش اساسی سامان یافته که آیا رویکرد صرفاً امنیتی به فضای سایبری می‌تواند در کاهش شکاف نسلی کارگشا باشد یا آنکه ضرورتاً به راهبردی چندوجهی و هوشمندانه نیاز است. بر اساس یافته‌های این پژوهش، چنانچه فضای سایبری صرفاً از دریچه امنیتی مورد مدیریت قرار گیرد، نه تنها به دوگانه‌سازی اجتماعی دامن می‌زند، بلکه زمینه سوءاستفاده دشمنان را نیز فراهم می‌آورد؛ در نقطه مقابل، حکمرانی مطلوب مستلزم پذیرش طبیعی بودن تفاوت‌های نسلی، قانون‌گذاری هدفمند، نظارت بر فضای ضد امنیتی، همکاری‌های فراملی و ارائه آموزش‌های فرهنگ‌یابینی به نسل جوان است. بنابراین، راهبرد بنیادین، تبدیل فضای سایبری از بستری تهدیدآفرین به عرصه‌ای فرصت‌ساز برای کاهش شکاف نسلی و حراست از امنیت عمومی از طریق مدیریت هوشمندانه و چندسویه است.

- توحید لو (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «تغییر صورت‌بندی نسلی در جامعه ایرانی»، به ارائه الگویی نوین در زمینه صورت‌بندی نسل‌ها در ایران همت گمارده است. این مطالعه که با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوای ۱۳ کتاب، ۲۰ مقاله و ۸ گزارش ملی و نیز استناد به نظریات «ذهنیت نسلی» و «دوره‌های جامعه‌پذیری» صورت پذیرفته، درصدد واکاوی دگرگونی‌های گفتمانی و قانون‌های تحلیلی نسل‌های گوناگون ایرانی بوده است. بر اساس نتایج این پژوهش، اگرچه قانون مرکزی نسل انقلاب بر دو محور انقلاب و جنگ متمرکز بوده، اما نسل جدید دانشگاهیان توانسته‌اند قانون تحلیلی بدیعی همچون سبک زندگی لذت‌گرا را بازتولید نمایند. این دگردیسی، امکان رهایی از سیطره گفتمانی نسل پیشین در حوزه مسائل نسلی را فراهم ساخته و الگویی تازه از تمایز نسلی را به تصویر می‌کشد که بر تفاوت‌های زمانی و محتوایی میان نسل‌ها تأکید داشته و می‌تواند در جهت استانداردپذیری هرچه بیشتر تحلیل‌های معاصر باری‌رسان باشد.

جمع بندی ادبیات و پیشینه پژوهش

با مرور نظام مند پژوهش‌های پیش گفته، چنین استنباط می‌شود که شکاف نسلی در جامعه ایران پدیده‌ای چندلایه، زمینه مند و فاقد اجماع نظری است که نه تومهی بی اساس، بلکه واقعییتی عینی با کارکردها و پیامدهای متباین به شمار می‌رود. گروهی از تحقیقات بر طبیعی بودن تفاوت‌های بین نسلی و فقدان شواهد تجربی قطعی در تأیید گسست بنیادین در نظام ارزشی و هویتی تأکید دارند، در حالی که دسته‌ای دیگر، مدیریت ناصواب این تفاوت‌ها در فضای سایبری و غفلت از ابعاد هویتی و امنیتی آن را زمینه ساز چندقطبی سازی، خلأ هویتی و حتی وقوع جرائم علیه امنیت عمومی معرفی می‌نمایند. در چنین وضعیتی، گذار از رویکردهای صرفاً امنیتی و انفعالی به سوی الگویی از حکمرانی هوشمندانه، چندسویه و توسعه محور، همراه با بازشناسی صورت‌بندی‌های نوین نسلی و پذیرش تنوع ذهنیت‌ها و سبک‌های زندگی، به مثابه راهبرد اساسی برای تبدیل تهدید بالقوه به فرصتی در جهت بازتولید انسجام اجتماعی و ارتقای امنیت عمومی ترسیم گردیده است. بدین سان، چپستی و پیامدهای شکاف نسلی به طور معناداری متأثر از چارچوب‌های نظری مسلط، بسترهای عینی و ذهنی حاکم بر جامعه، و نیز کیفیت خط مشی‌گذاری عمومی در عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی و فضای مجازی قرار دارد.

مفاهیم راهبردی

مفهوم تغییر پارادایم اجتماعی

در بستر تحولات تاریخی، روابط بین‌نسل‌ها دست‌خوش دگرگونی‌های معناداری می‌شود؛ به‌ویژه آنگاه که جامعه با فشارهای بیرونی یا بحران‌های درونی روبه‌رو می‌گردد. در چنین مقاطعی، آنچه زمانی به شکل شکاف‌های گفتمانی و ارزشی خود را نمایان می‌ساخت، به‌تدریج جای خود را به قالبی از هم‌افزایی و وفاق ملی می‌دهد. این تغییر پارادایم، نه از سر قاعده‌ای اخلاقی یا بخشنامه‌ای اداری، که برآمده از منطق زیسته کنشگران اجتماعی و ضرورت‌های عینی زیسته در یک برهه خاص تاریخی است. نوعاً از دیدگاه آلبرت کوهن این مفهوم به نوعی یعنی به یک نسبی‌گرایی معرفتی تعبیر می‌شود. (جهانگردی، ۱۴۰۱، ص ۷۷)

نوعاً می‌توان مدعی گردید نسل جوان، که با جهان شبکه‌ای و دسترسی بی‌سابقه به اطلاعات رشد یافته، طبیعتاً قرائت تازه‌ای از هنجارها و اولویت‌ها دارد؛ قرائتی که گاه با روایت نسل پیشین، که خود حامل تجربه زیسته نهادها و رویه‌های تثبیت‌شده است، هم‌خوانی چندانی پیدا نمی‌کند. این ناهمخوانی، اگرچه در سطح به شکل تضاد در سلیقه یا منش بروز می‌کند، اما در عمق خود به نابرابری در دسترسی به منابع قدرت و فرصت‌های کنشگری بازمی‌گردد. باین‌حال، آنچه این شکاف را از حالت ایستادگی و تخاصمی خارج می‌سازد، ورود عامل‌هایی است که مرزهای نسلی را کمرنگ می‌کنند می‌توان مدعا داشت شکاف و تعارض نسل‌ها به عنوان یکی از مهم‌ترین و فعال‌ترین شکاف‌های اجتماعی در جوامع پرتحول معاصر در رویکردهای کلان جامعه‌شناختی است (توکل و دیگر همکاران، ۱۳۸۵، ص ۹۵)

تهدیدهای امنیتی، فشارهای اقتصادی ساختاری، یا جابه‌جایی‌های ژئوپلیتیکی، هزینه‌هایی را بر دوش همه گروه‌های سنی می‌گذارند که پاسخ به آنها، نیازمند تلفیق هم‌زمان دو سرمایه متمایز است: از یک سو، حافظه راهبردی و آزموده‌کهنه‌کاران؛ از سوی دیگر، جسارت شناختی و توان انطباق‌پذیری نسل نو است. علی‌ایحال می‌توان مدعی گردید، «پارادایم» در این تحلیل نه به‌عنوان جهان‌بینی فلسفی ایستا، بلکه به‌مثابه «الگوی تفسیری مسلط کنش‌پذیر» تعریف می‌شود که از طریق سه شاخص عملیاتی قابل شناسایی است:

(۱) قواعد نانوشته تعیین‌کننده کارنامه کنش مجاز؛

(۲) چارچوب هژمونیک معناسازی مسئله و کنشگران؛

(۳) ساختار توزیع منابع و فرصت‌هاست.

این مفهوم، در تعامل با نظریه تارو (مبتنی بر سه‌گانه «فرصت‌های سیاسی»، «ساختارهای بسیج‌کننده» و «چارچوب‌های تفسیری») و مفهوم «همبستگی بحران‌محور»، به‌عنوان بستر پیشینی عمل می‌کند که هم فرصت‌ها را شکل می‌دهد و هم در لحظات بحران، دست‌خوش بازتعریف کنشگران می‌شود؛ به‌گونه‌ای که همبستگی‌های بدیع برآمده از آسیب‌پذیری مشترک، می‌توانند پارادایم مسلط را به چالش کشیده و الگویی جایگزین پیش‌نهاد کنند. از حیث حقوقی و نهادی، این چارچوب پژوهشگر را به جای پرسش از «پارادایم حاکم» به‌عنوان امری ثابت، به واکاوی تغییرات عینی در سه سطح یادشده سوق می‌دهد: تغییر در رویه‌های قانونی مجازکننده کنش، دگرگونی در گفتمان مسلط پیرامون مسئله، و جابه‌جایی در توزیع فرصت‌های نهادی. پرسش‌های عملیاتی برآمده از آن عبارت‌اند از: کدام تحولات در قواعد و رویه‌ها به‌عنوان گشایش پارادایماتیک تلقی شده‌اند؟ چگونه چارچوب تفسیری کنشگران، پارادایم پیشین را بازتولید یا نفی کرده است؟ و شبکه‌های اجتماعی با چه مکانیسمی توانسته‌اند در بستر بحران، همبستگی‌هایی خلق کنند که خود به‌منزله هسته پارادایمی نوین عمل

می‌کنند؟ بدین ترتیب، پارادایم از یک مفهوم مبهم به ابزاری تحلیلی برای سنجش میزان دگرگونی رویه‌های نهادی، گفتمان‌های مسلط و الگوهای همبستگی در بستر کنش جمعی تبدیل می‌شود و کلی‌گویی بی‌مرجع را با یافته‌هایی عینی و قابل ارجاع به رویه‌های ملموس جایگزین می‌سازد.

مردم بعثت یافته

در پیوند با مفهوم بعثت که در منظومه معرفتی دین اسلام به مثابه برانگیختگی برای نجات نوع بشر و استقرار نظام صلاح و سداد تعریف گردیده، فتنه اخیر می‌بایست در چارچوب جنگی ترکیبی و چندوجهی مورد تحلیل قرار گیرد؛ جنگی که دشمن با تکیه بر ساحت‌های روانی، رسانه‌ای، فضای مجازی و اقتصادی، عملیاتی گسترده را طراحی کرده بود. اینجاست که یکی از وظایف نهادهای واسطه اجتماعی، آماده کردن مردم برای پذیرش نقش‌های متفاوت و ورود به عرصه‌های ارزشی و انقلابی است. (موسوی و دیگران، ۱۴۰۲، ص ۸۷)

در بازگشت به اصل بحث؛ این عملیات با محوریت سرده‌های آموزش دیده و عناصر مسلح، در صدد برآمد تا ناآرامی‌های اجتماعی را به سمت جنگ داخلی سوق داده و از این رهگذر، تلفات انسانی و گسست‌های عمیق فرساینده‌ای را در ساختار اجتماعی ایران پدید آورد، اما در یک برهه حساس، نقطه عطفی تعیین کننده در افکار عمومی و صحنه عمل رخ نمود که کل معادلات دشمن را دگرگون ساخت؛ چراکه حضور میلیونی و خودجوش مردم در معابر شهری، چنان وزنه بازدارنده‌ای پدید آورد که کانون اصلی فتنه در هم شکست. البته این بدان معنا نیست که فراموش شود یکی از مهم‌ترین شیوه‌های مخالفان مغرض^۱ در قالب شبکه‌های اجتماعی برای ایجاد و تقویت ناآرامی‌ها و اعتراضات، بهره‌گیری از ظرفیت اقناع‌سازی و برجسته‌سازی رسانه‌ها برای تحریک عواطف و احساسات کاربران (جهت تحریک و تأثیر بر اعتراضات) بوده است. (حاجی احمدی و دیگران، ۱۴۰۴، ص ۱۷۳)

این رویداد صرفاً یک واکنش سیاسی مقطعی نبود، بلکه تجلی عینی بازدارندگی ملی و هوشیاری جمعی به شمار می‌رفت و دشمنی که ماه‌ها در پشت پرده مراکز اطلاعاتی و آزمایشگاه‌های اجتماعی، سناریوهای متعددی را طراحی کرده بود، در دو بزنگاه راهبردی با شکست مواجه گردید:

- نخست، الگوی خشونت‌آمیز و تعرض به حرمت‌های عمومی، چهره واقعی طراحان را برملا ساخت؛
- دوم، خیزش عمومی و هماهنگ توده‌های مردم، آنان را در عزمی راسخ متحد و آرامش را به کانون‌های تنش بازگرداند.

از این منظر، در منازعه اخیر، اتحاد مقدس و همبستگی ملی توانست میدان نبرد را به سود ثبات و امنیت تغییر جهت دهد و برخلاف بسیاری از بحران‌های پیشین که نهادهای مسئول و نیروهای نظامی و انتظامی وظایف محوله را انجام دادند، در این واقعه، ابتکار عمل به دست مردمی افتاد که خود تصمیم به بازپس‌گیری صحنه از اغتشاشگران گرفتند و تنها در بازه‌ای محدود و فشرده، با نمایش شکوه حضور جمعی، فضای ملتهب را به وضعیت عادی بازگرداندند. این کنش جمعی، این حقیقت را به اثبات رساند که در جمهوری اسلامی، مقوله امنیت همچون بسیاری از مؤلفه‌های دیگر قدرت ملی زاینده همدلی، انسجام و همبستگی ملت است و این الگوی رفتاری، تجربه‌ای مکرر و تاریخی است که در اعتراضات اجتماعی سال‌های ۷۸ و ۸۸ و نیز ناآرامی‌های ۱۴۰۱ نیز تکرار شده و در تمامی این برهه‌ها، این مردم بوده‌اند که با ورود به صحنه، نقطه پایانی بر آشوب‌ها نهاده‌اند. در شکل واقعی اعتراضات نباید از این نکته غافل بود که اکثر مواقع شورش‌های شهری، اعتراضاتی خشونت بار، ناگهانی و مبتنی بر انگیزه‌های اقتصادی بودند. (خیراللهی و دیگران، ۱۴۰۴، ص ۱۴۳)

بدین ترتیب، این تجربه زیسته ملی، به تدریج به مؤلفه‌ای راهبردی در استراتژی امنیت ملی ایران تبدیل شده است؛ استراتژی‌ای که الزاماً بر ابزارهای مادی و سخت‌افزاری نظیر موشک و پهپاد تکیه ندارد، بلکه بنیان اصلی بازدارندگی را بر اراده جمعی، بصیرت سیاسی و آگاهی تاریخی جامعه استوار می‌سازد. این همان گفتمان واقعی انقلابی می‌تواند باشد که حاکمیت مبانی اسلامی و ایدئولوژیکی، الگوی مردم‌سالاری دینی و اتکا به نظر مردم است. (شاه محمدی و دیگران، ۱۳۹۵، ص ۷)

هر بار که دشمن کوشیده است میان حاکمیت و ملت شکاف ایجاد کند، نتیجه عملاً معکوس بوده و انسجام ملی، در برابر توطئه‌های بیرونی تقویت شده است و اینک نیز مردم به خوبی درک کرده‌اند که اغتشاشات مسلحانه، گونه‌ای نوین از جنگ نیابتی و پروژه‌ای از پیش طراحی شده برای تخریب سرمایه‌های اجتماعی و اعتماد عمومی است. پرواضح می‌باشد که این امر برای تخریب نظام سیاسی است از این روست که دولت از یک سو می‌تواند از طریق بهسازی فردی، اجتماعی و نهادی و نیز تدارک محیط اجتماعی اعتمادزا، زمینه تولید سرمایه اجتماعی را فراهم آورد و اما با تضعیف منابع سازنده سرمایه اجتماعی به تخریب آن کمک کند. (خضری، ۱۳۸۵، ص ۳۱)

در این میان، مفهوم «بعثت مردم» که ریشه در آموزه‌های دینی و نظریه‌های اجتماعی برخاسته از آن دارد، به روشنی قابل تطبیق با این وضعیت است؛ این اصطلاح، به مرحله‌ای از تکامل اجتماعی اشاره دارد که در آن جامعه، از حالت انفعال و تأثرپذیری محض خارج شده و به فاعلیت تاریخی و تمدن‌ساز بدل می‌گردد؛ بدین معنا که مردم نه صرفاً به مثابه کنشگران سیاسی، بلکه به عنوان «امت» ی که آموزه‌های بصیرت و استقامت را در پرتو تعلیم امام خویش درونی ساخته‌اند، مسئولیت اجتماعی و رسالت تاریخی پیامبران را در سطح جمعی بر دوش می‌گیرند. پس شناخت ماهیت مسئولیت اجتماعی سازمان از دیدگاه آیات و روایات، گامی مهم در راستای حرکت به سوی عملکرد اخلاق‌مدارانه در جامعه اسلامی به شمار می‌رود. (دانایی فر و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۱۱۸)

^۱. Deliberate Opponents

از این منظر، بعثت پدیده‌ای منحصر به مقطع تاریخی خاصی نیست، بلکه حقیقتی جاری و زنده در طول تاریخ بشر است که هر زمان زمینه‌های اجتماعی و معرفتی آن فراهم آید، در قالبی نوین ظهور می‌یابد و در مقابل، جاهلیت نیز محدود به دوران پیش از اسلام نبوده و در اشکال جدید همچون جاهلیت مدرن و جنگ‌های ترکیبی و نیابتی، تداوم می‌یابد؛ بنابراین، مقابله با این جریان، وظیفه‌ای تاریخی است که بر دوش امت برانگیخته و آگاه نهاده شده است. انقلاب اسلامی ایران، به عنوان مصداق روشنی از این برانگیختگی جمعی، ادامه‌دهنده همان مسیر بعثت انبیاء معرفی شده و از نظر بزرگان انقلاب، «حرکت و بعثت عمومی و برانگیختگی ملی تاریخی ایران، ادامه آن بعثت عظیم نبوی» به شمار می‌آید و در این چارچوب، حضور تاریخی مردم در صحنه‌های حساس، بازتولید عینی همین رسالت تاریخی و گامی استوار در مسیر استقرار نظام صلاح و قسط و خنثی‌سازی پروژه‌های تفرقه‌افکنانه دشمنان به شمار می‌رود. بدین سان، اراده ملی به مثابه موشکی خطاناپذیر و بازدارنده، میدان معادلات سیاسی و امنیتی را در مسیر اهداف متعالی نظام اسلامی هدایت می‌نماید.

یافته‌های تحقیقاتی

تبدیل شکاف نسلی به بحران سیاسی و امنیتی

تبدیل شکاف نسلی به بحرانی در سطوح سیاسی و امنیتی، زمانی رخ می‌نماید که تفاوت‌های بنیادین در حوزه‌های ارزشی، رفتاری و هویتی، میان نسل‌های مسن‌تر و جوان‌تر، در نتیجه مدیریت نادرست، تئنگناهای سیاسی-اجتماعی و بهره‌برداری عاملان بیرونی، از جایگاه یک پدیده طبیعی و پویا به تهدیدی فراگیر و خلأیی هویتی تنزل پیدا کند. هرچند در تحقیقاتی به اثبات رسیده است افزایش نسبت جمعیت جوان (۱۵ تا ۲۹ سال) خطر خشونت سیاسی را افزایش می‌دهد (Weber, 2018, online) اینجاست که برخی در این خصوص معتقدند که بعضی از دولت‌ها و حاکمیت‌های سیاسی با آگاهی از تهدید بالقوه جمعیت جوان برای وضعیت موجود، اقدام به سرکوب پیش‌گیرانه می‌کنند (Nordås et al, 2013, p926).

در خصوص رابطه میان «تهدید خارجی» و «همبستگی داخلی» می‌توان مدعی گردید شکاف و قطبی سازی می‌تواند موجب ادراک در تهدیدات خارجی گردد. (Harel et al, 2025, p491)، اما در نقطه مقابل برخی نیز معتقدند وجود دولت‌های تهدید کننده می‌تواند انسجام را از بین ببرد (Chávez et al, 2020, p654) علی‌ایحال چنین سطوح تحلیلی در خصوص رابطه میان این دو مفهوم بسیار است ولی به نظر می‌رسد در راستای اثبات گفتمان اول بسیاری از نظریات رویکرد موافق تری دارند.^۱

علی‌ایحال در جامعه معاصر ما، این شکاف به سبب انباشت تاریخی محدودیت‌ها، چنان ژرف شده که اکنون مسیر انقطاع و بیگانگی کامل را می‌پیماید و امنیت ملی و افق‌های پیش‌روی کشور را با مخاطراتی جدی روبه‌رو ساخته است؛ شواهد تجربی در نپال و ماداگاسکار نیز نشان داده که نسل زد، هنگام مواجهه با شکاف نسلی عمیق، حتی باثبات‌ترین نظام‌های سیاسی را در برابر خیزش‌های خیابانی ناتوان می‌گذارد و در جهان عرب نیز همین الگو، بستر انقلاب‌های توده‌ای در تونس و عربستان شد، که خود مؤید این واقعیت است که نادیده‌انگاری یا سرکوب تفاوت‌های نسلی، دامنه نارضایتی را به تمام پیکره جامعه گسترش می‌دهد. براساس مطالعاتی که چند سال پیش توسط محققان غربی شکل گرفته است نتایج آن حاکی از این مسئله می‌باشد که، قریب به اتفاق ۸۰ درصد از درگیری‌ها در جهان در مناطقی رخ می‌دهد ناشی از این مسئله می‌باشد. (Giordano, 2021, p73) اما براساس نتایج دیگری که به دست آمده است: برخی معتقدند در وضع موجود پدیده‌های تجدید قومی و رادیکال‌سازی جنبش‌های قومیمیلی در برخی از مناطق را نتیجه شکاف نسلی می‌دانند. (Tugrul, 2021, online)

از منظر جرم‌شناسی پیشگیرانه، نخستین گام برای جلوگیری از این بحران، تمایز نهادن میان مطالبات اجتماعی بحران‌زا و جرائم سازمان‌یافته‌ای است که در قلمرو امنیت عمومی تعریف می‌شوند، و گام بعدی، به کارگیری رهیافت‌های رشدگرایی است که بر توانمندسازی نسل جدید تأکید دارند، نه صرفاً تدابیر امنیتی دوگانه‌ساز؛ در این راستا، حکمرانی فضای مجازی باید به مثابه فرصتی برای کاهش فاصله میان نسلی طراحی گردد، نه با رویکردی امنیتی که خود به تشدید تضادها دامن می‌زند. هرچند که در این عصر جهانی‌سازی، اخبار مربوط به خشونت سیاسی می‌تواند هر کسی را در هر جایی تحت تأثیر قرار دهد. (Weingarten, 2004, p49) اما با مدیریت نادرست شکاف نسلی و بحران‌های اجتماعی ناشی از آن، از یک سو به جرائم علیه امنیت عمومی و از دیگر سو، به حفره هویتی تبدیل می‌گردد. می‌توان با رویکرد تنویریک سازه انگارانه، مدل بحران‌های اجتماعی ناشی از شکاف نسلی را بررسی و با رویکردهای جرم‌شناسی پیشگیرانه رشد مدار و امنیتی در میان مدت و بلند مدت، از تبعات منفی آن کاست. (موسوی فرد و دیگران، ۱۴۰۲، ص ۸۴) اما شرط اساسی دستیابی به این هدف، گشودن عرصه‌ای برای گفت‌وگویی بی‌پرده و واقعی با نسل جدید و به رسمیت‌شناسی تغییرات بنیادین در ساختارهای سیاسی-اجتماعی است، چراکه هرگونه بی‌توجهی به رسمیت این شکاف، آن را از ظرفیتی پویا به کانونی تهدیدزا بدل می‌کند. نقطه آغاز بحران دقیقاً زمانی رقم می‌خورد که ساختار سیاسی قدرت، خود را در موضع مقابله با این شکاف تعریف کند، زیرا چنین مواجهه‌ای نه تنها فاصله‌ها را التیام نمی‌بخشد، بلکه آنها را به گسستی هویتی و امنیتی مبدل می‌سازد که زنجیره پیوسته آن، از نهاد خانواده تا عالی‌ترین سطوح حاکمیت، امتداد می‌یابد. همزیستی نسل‌ها با جهان‌بینی‌های متفاوت، اگر به جای تقابل، بستری برای گفت‌وگو و تلفیق تجربه کهن با آرمان‌های نو فراهم آید، به سرمایه اجتماعی تبدیل می‌شود و نهادهای سیاسی کارآمد با ایجاد

^۱ در راستای تقریر بیشتر بحث می‌توان مدعی گردید تأثیر گذاری متغیرهای علمی تعارض آراء و موافقین و مخالفان کاملاً مشهود است .

ساختارهای مشارکتی، از قطبی شدن فضا جلوگیری می‌کنند. نوعاً مدیریت هوشمندانه این تفاوت‌ها، تاب‌آوری و انعطاف‌پذیری را افزایش می‌دهد و ثبات پایدار، نه در یکسان‌سازی، بلکه در اجماعی پویا و مبتنی بر احترام متقابل ریشه دارد.

جدول شماره (۱): مراحل شکاف نسلی تبدیل به بحران (نگارنده)

مرحله	فرآیند تبدیل	پیامد امنیتی/سیاسی
عمیق‌شدن شکاف	محدودیت‌های سیاسیاجتماعی شکاف را از حالت طبیعی به «انقطاع و بیگانگی کامل» تبدیل می‌کنند	کاهش مشروعیت حکومت و بحران مشروعیت
چندقطبی‌سازی	شبکه‌های اجتماعی به «سلاح دشمن» برای شکاف نسلی و تضعیف وحدت ملی تبدیل می‌شوند	تقسیم جامعه و تضعیف انسجام و همبستگی ملی
حفره هویتی	شکاف نسلی به «حفره هویتی» تبدیل می‌شود؛ نسل جدید از هویت سیاسیاجتماعی نسل پیشین جدا می‌افتد	تغییر هویت سیاسی اجتماعی نسل معاصر
جرائم علیه امنیت	مطالبات بحران‌زا به «جرائم سازمان‌یافته علیه امنیت عمومی» تبدیل می‌شود	اعتراضات خیابانی، مهاجرت گسترده، نارضایتی عمومی
سوءاستفاده	دشمنان از فضای مجازی و شکاف برای بی‌ثباتی استفاده می‌کنند.	تبدیل مناطق به کانون بحران‌های امنیتی داخلی

تاثیرات اقدامات ضد میهنی دشمنان بر بسیج اتحاد ملی

اگر تأمل کنیم که اقدامات ضد میهنی دشمنان چه پیامدهایی در عرصه اجتماعی و سیاسی به جا می‌گذارد، در نگاه ابتدایی ممکن است این اقدامات صرفاً به مثابه تهدیداتی یک‌سویه و منفی ارزیابی شوند، اما واقعیت‌های میدانی و رخداد‌های تاریخی بارها گواهی داده‌اند که همین توطئه‌ها و دشمنی‌ها، برخلاف مقاصد طراحانشان، به عوامل تعیین‌کننده‌ای برای بیداری و انسجام جمعی تبدیل شده‌اند. پرواضح است که تهدیدات خارجی باعث افزایش انسجام داخلی و ظرفیت دولت می‌شوند. (Gibler et al,2023,p899)

از این منظر، شاید برجسته‌ترین دستاوردی که دشمنان ناخواسته برای جامعه ایران به ارمغان آورده‌اند، تقویت همبستگی و همدلی در میان گروه‌ها و اقشار مختلف باشد؛ زیرا هنگامی که تهدیدی بیرونی خود را نمایان می‌سازد، اختلافات جزئی و سلايق متفاوت به حاشیه رانده می‌شوند و آحاد مردم احساس وظیفه مشترکی برای ایستادگی در کنار یکدیگر پیدا می‌کنند. این نهاد مردمی نیز که ریشه‌ای استوار در بستر فرهنگی و اعتقادی جامعه دارد، در چنین شرایطی نه به‌مثابه یک تشکیلات اداری، بلکه به‌عنوان نمادی عینی از همین اتحاد و همبستگی ظاهر می‌شود و هر چه فشار از سوی دشمنان افزایش یابد، حلقه‌های این انسجام تنگ‌تر و مستحکم‌تر می‌گردد. اما آنچه امروز بیش از پیش جلب توجه می‌کند، تغییر ماهیت رویارویی‌های دشمن است؛ به‌گونه‌ای که میدان نبرد از حیطه صرفاً نظامی به قلمرو فرهنگ، باورها و ذهنیت‌ها انتقال یافته و هدف اصلی، ایجاد تردید و تزلزل در اراده ملی قرار گرفته است. افراد در مواجهه با تهدید، تمایل بیشتری به حمایت از محدود کردن حقوق مدنی، هم برای خود و هم برای دیگران، از خود نشان می‌دهند (Carriere et al,2022,p247).

در مواجهه با این تحول، این مجموعه که طی سال‌ها با اشکال گوناگون تهدید آشنا شده، فرصت را برای ارتقای سطح بصیرت و آگاهی خود مغتنم شمرده و توانسته است با اتکا به دانش و درک دقیق از ماهیت شبهات، توطئه‌های رسانه‌ای و فرهنگی را خنثی سازد و حتی از همین هجمه‌ها به‌عنوان ابزاری برای آموزش و توانمندسازی اقشار متنوع جامعه بهره گیرد. در واقع، کنشگر امروز این جریان اجتماعی به این باور رسیده است که در جنگی از جنس نرم، مهم‌ترین سلاح، آگاهی و شناخت عمیق از مکانیسم‌های فریب است و همین آگاهی، او را در برابر القانات و تخریب‌های روانی مصون می‌دارد. امروزه جنگ روانی به ابزاری پرکاربرد در جهت تغییر دادن فرهنگ، باورها و ارزش‌های یک ملت و جامعه تبدیل شده که هر گونه غفلت از آن خسارات جبران ناپذیری بر پیکره-ملت‌ها وارد خواهد کرد. (رستمی و دیگران، ۱۴۰۱، ص ۴۰)

از دیگر سوی، اگر عملکرد این ساختار در چند سال اخیر را به‌دقت واریسی کنیم، مشاهده می‌شود که این نهاد در پاسخ به تهدیدات چندلایه دشمن، از چارچوب اولیه خود که بیشتر معطوف به امور نظامی بود، فراتر رفته و به ساختاری چندبعدی و فراگیر در عرصه‌های گوناگون اجتماعی، اقتصادی و خدماتی بدل شده است. به عبارت روشن‌تر، همان تهدیداتی که با هدف فلج‌سازی کشور طراحی شده بودند، عملاً موجب گسترش نقش‌آفرینی این جریان در حوزه‌هایی

چون اقتصاد مقاومتی، مدیریت بحران، تأمین امنیت داخلی و یاری‌رسانی به آسیب‌دیدگان بلایای طبیعی گردیدند و این توسعه مأموریت‌ها، ضمن افزایش کارآمدی نهاد مذکور، به جلب اعتماد عمومی نیز انجامیده است؛ چراکه مردم با چشمان خود شاهد بوده‌اند که در دشوارترین شرایط، از وقوع سیل و زلزله گرفته تا ناآرامی‌های خیابانی، این مجموعه در خط مقدم حضور داشته و این حضور خالصانه و بی‌چشم داشت، تصویری ماندگار و قابل اتکا از آن در اذهان ساخته که به هیچ روی با تبلیغات منفی و تخریبی خدشه‌دار نمی‌شود.

اما شاید عمیق‌ترین و پایدارترین تأثیر این رویارویی‌ها، در سطح باورها و روحیه فردی و جمعی شکل گرفته باشد؛ به این معنا که وقتی یک فرد در مقابل موج‌های متوالی دشمنی‌ها می‌ایستد و از مرزهای اعتقادی و ملی دفاع می‌کند، ناخواسته به ظرفیت‌های خود و کارآمدی نظامش ایمان می‌آورد و این خودباوری، سرمایه‌ای ارزشمند و بی‌بدیل پدید می‌آورد که هیچ ابزار مادی و فناورانه‌ای قادر به رقابت با آن نیست. روحیه انقلابی نیز که با هر حمله بیرونی تازه‌تر و پervasلاط‌تر می‌شود، در حقیقت گرانیهاترین دارایی‌ای است که دشمنان هیچ‌گاه نمی‌توانند از این ملت سلب کنند، بلکه هر بار با محاسبات نادرست و اقدامات نسنجیده خود، بر غنا و ژرفای آن می‌افزایند. این جریان اجتماعی در قامت یک نهضت عظیم مردمی، با تکیه بر همین باورهای ریشه‌دار و با الهام از تجارب ارزشمند تاریخی، توانسته است معادلات دشمن را برهم زند و این حقیقت را به اثبات برساند که هر تهدیدی، چنانچه با تدبیر و وحدت رویارو شود، نه تنها خللی در اراده ملی ایجاد نمی‌کند، بلکه به بستری برای تحکیم بنیان‌های نظام و ارتقای اقتدار کشور مبدل می‌گردد. این همان حقیقتی است که دشمنان بارها و بارها به بهای شکست‌های پیاپی خود آن را درک کرده‌اند، غافل از اینکه ملتی که در پرتو اتحاد و بصیرت گام برمی‌دارد، در برابر هرگونه توطئه‌ای نه تنها آسیب‌ناپذیر، بلکه روزبه‌روز مقاوم‌تر، منسجم‌تر و کارآمدتر خواهد شد.

برده برداری عربان از اغراض واقعی دشمنان

نوعا پرداخت منسجم و تحلیلی مسئله افشای نیت پشت پرده دشمنان، در صورتی که مبتنی بر استدلال‌های دقیق و مستند باشد، می‌تواند زمینه بازی روایت‌ها را به سود آگاهی عمومی دگرگون سازد و بای سیاسی فریب‌کاری، القای فشار روانی، و تلاش برای مشروعیت‌بخشی به اقدامات تهاجمی را به شکل چشم‌گیری افزایش دهد. در این میان، هر اندازه جامعه، خاصه نسل جوان، از اهداف واقعی نهفته در پشت این سیاست‌ها آگاهی بیشتری بیابد، به همان نسبت سطح تاب‌آوری اجتماعی ارتقا می‌یابد، کارایی پروپاگاندا کاهش پیدا می‌کند، و بسترهای شکل‌گیری شکاف‌های درونی از میان می‌رود، چراکه عربان‌شدن مقاصدی چون وادار کردن ایران به پذیرش مذاکره از موضعی نابرابر، تغییر رفتار سیاسی یا نیل به تغییر در ساختار حاکمیت، و همچنین فرسایش انسجام ملی، می‌تواند پوشش ادعایی «حمایت از مردم ایران» را از اعتبار ساقط کند و به محض روشن‌شدن ناهمخوانی آشکار بین گفتار و کردار، بخش قابل‌توجهی از افکار عمومی به‌سهولت قادر خواهند بود منطق امنیتی و سیاسی حاکم بر این تهدیدها را بازشناس‌اند. گزاره نیست مدعی باشیم تهدیدهای داخلی در کنار تهدیدها و چالش‌های منطقه‌ای و جهانی، باعث شکل‌گیری تهدیدهای امنیت داخلی نوظهوری علیه جمهوری اسلامی ایران شده است. (نک به: کلانتری، ۱۴۰۳، ص ۷۳)

نوعا نسل جوان، به‌سبب حضور گسترده‌تر در فضای مجازی و مواجهه مستمر با محتوای شبکه‌های اجتماعی، کلیپ‌های فشرده، و عملیات روانی هدفمند، بیش از سایر گروه‌های سنی در معرض تأثیرپذیری از این جریان‌ها قرار دارد، از این‌رو سواد رسانه‌ای برای این قشر نه یک انتخاب، بلکه ضرورتی تعیین‌کننده تلقی می‌شود؛ چه آنکه درک این حقیقت که جنگ روایت‌ها صرفاً به سطح اظهارات لفظی خلاصه نمی‌شود، بلکه با هدف القای ناامنی ذهنی، دامن‌زدن به التهابات اقتصادی، و تعمیق گسل‌های اجتماعی سامان داده می‌شود، آنان را از افتادن در گرداب هیجان‌های زودگذر و باورپذیری شایعات برحذر می‌دارد. در این دوره جنگ‌های تحمیلی از سال ۱۴۰۴ و ۱۴۰۵ که به کشور تحمیل گردید به نوعی می‌توان این مسئله را درک نمود که تهدیدات نظامی اطلاعاتی نسبت به سایر تهدیدات برجسته‌ترند. (منطق فسایی و دیگران، ۱۴۰۰، ص ۱)

علی‌ایحال از حیث پیامدهای سیاسی؛ این افشاگری می‌تواند هزینه‌ای سنگین بر دوش حامیان هرگونه اقدام نظامی بگذارد و مجال توجیه‌پذیری را برای دولت‌ها و رسانه‌های هم‌جهت با آنها به‌شدت محدود سازد و در عین حال، به انسجام ملی یاری رساند، چرا که وقتی جامعه هدف اصلی را در «تضعیف و فرسایش تدریجی» تشخیص دهد، طبیعی است که همگرایی بیشتری حول حراست از منافع ملی پیدا کند و از ورود به زمینی که دشمن برایش طراحی کرده، پرهیز نماید. این امر بخشی از آن به علت نوع دفاع موزاییکی و نامتقارن در وهله مهمتر بدین علت خطرناک است که واکنش شدید ملی و مذهبی را برمی‌انگیزد (Phar, 2026, online). اینجاست که در منابع نیز چنین انعکاس یافته است هویت ملی یکپارچه ایران که در مواجهه با اشغال خارجی، موجی از همبستگی ملی ایجاد می‌کند. (Zvina, 2026, p1).

اینجاست که باید گفت: **شکاف نسلی** به عنوان تفاوت‌های طبیعی در نگرش‌ها آغاز می‌شود، اما اگر این تفاوت‌ها مدیریت نشوند و ارتباط میان نسل‌ها قطع گردد، به **گسست نسلی** تبدیل خواهد شد که در نهایت، نسلی که پل‌های ارتباطی با گذشته و حال را از دست داده، در تعریف هویت، ارزش‌ها و جایگاه خود دچار **بحران هویتی** می‌شود. با در نظر گرفتن این تفاوت‌ها که در قالب تفاوت‌های «شکاف نسلی»، «گسست نسلی»، و «بحران هویتی» بازتعریف شد می‌توان مدعی گردید جنگ سوم تحمیلی یکی از کمترین دست‌آوردهایش این مسئله بود که این حفره‌ها را تا حدودی پوشش داد. رابطه علیتی که بین این مدعا و جنگ سوم تحمیلی می‌توان برای اثبات برقرار ساخت این است که اینجا میدان نمایش پرده برداری عربان از اغراض واقعی دشمنان شد.

جدول شماره (۲): فرایند افشای نیت دشمن و پیامدهای آن (نگارنده)

محور	مؤلفه‌های کلیدی	نقش در فرایند	پیامد نهایی
------	-----------------	---------------	-------------

افشای مستند و عریان اغراض پشت‌پرده	فعال‌سازی فرایند مشروعیت‌زدایی از اقدامات دشمن	کاهش ظرفیت توجیه‌پذیری تهاجمات
نسل جوان	جنگ روایت‌ها	افزایش سواد رسانه‌ای و مصونیت شناختی
آموزش رسانه‌ای	تبدیل آگاهی به قدرت تشخیص	شکل‌گیری مقاومت شناختی پایدار
کاهش شکاف‌های داخلی، افزایش تاب‌آوری اجتماعی	واکنش شدید ملی و مذهبی در مواجهه با تهدیدات	بازدارندگی ترکیبی (شناختی + اجتماعی)

از شکاف نسلی تا کنش‌های جان‌فدایانه

در بستر تحولات اجتماعی ایران پس از رویدادهای سال ۱۴۰۱، به نظر می‌رسد نوعی بازآرایی در میدان کنش جمعی رخ داده که طی آن بخش قابل‌توجهی از انرژی اجتماعی، که پیش‌تر در قالب اعتراضات خیابانی و منازعات سیاسی بروز می‌یافت، به سمت اشکال نمادین، هویتی و حمایت‌گرایانه از نظم سیاسی سوق پیدا کرده است. این تغییر جهت را نمی‌توان صرفاً به یک عامل واحد نسبت داد، بلکه حاصل برهم‌کنش تجربه زیسته‌شده مردم در رویدادهای آن سال و نیز مجموعه‌ای از تلاش‌های رسمی و نیمه‌رسمی برای بازتعریف مفهوم «حضور مردم در صحنه» به عنوان سرمایه‌ای راهبردی برای نظام به شمار می‌آید. در تحلیل اعتراضات به تعبیر رهبر شهید معظم انقلاب توسط دشمنان انقلاب اسلامی طراحی شده بود. (کلانتری، ۱۴۰۳، ص ۵۱) آنچه در این میان اهمیت مضاعف می‌یابد، نه فقط تغییر در محتوای کنش‌های جمعی، که دگردیسی در قالب و فرم این کنش‌هاست؛ این نکته را به روشنی می‌توان در تقابل میان خیزش چندلایه و غیرمتمرکز سال ۱۴۰۱ با پویش‌هایی چون «جان‌فدا» مشاهده کرد که با بهره‌گیری از زبانی سرشار از مفاهیم ایثار، همبستگی و وفاداری، در پی خلق الگویی تازه از بسیج مردمی برآمده‌اند. این رویکرد جدید را باید واکنشی به شرایط پس‌اعتراضی از یک سو، و افزایش حساسیت‌های امنیتی و دوقطبی‌های اجتماعی از سوی دیگر ارزیابی کرد؛ به‌گونه‌ای که در چنین فضایی، تجمعات و اعلام حمایت‌های سازمان‌یافته از نظام، به مثابه نمادهایی از انسجام ملی و ظرفیت‌سازی اجتماعی تلقی می‌شوند البته با گذر از نگاه‌های افراطی می‌توان گفت: پذیرش ناسیونالیسم مثبت، متعادل و همچنین تأکید بر اصل وحدت امت‌ها به جای ملی‌گرایی در اندیشه‌های اسلامی مطلوب جامعه اسلامی است. (شهرام نیا، ۱۳۹۲، ص ۱۹۷)

در این چارچوب، پویش «جان‌فدا» نه صرفاً یک اقدام ثبت‌نامی ساده، که به روایتی جنگی و دفاع‌محور بدل می‌شود که در برابر تهدیدات خارجی از سوی آمریکا و اسرائیل صورت‌بندی شده و هدف اصلی آن انتقال افکار عمومی از حالت انفعال یا دوگانگی به سمت مشارکت فعال، اعلام آمادگی برای حراست از تمامیت ارضی، و بازنمایی حمایت اجتماعی از نظام سیاسی در شرایط بحرانی است. البته نباید این روند را به مثابه یک حرکت خودجوش و کاملاً یکپارچه، یا برعکس، مهندسی سیاسی کامل و از پیش طراحی‌شده تعبیر کرد؛ چراکه شواهد نشان می‌دهد در این میدان دوگانه، بخشی از مشارکت‌ها ریشه در باورهای هویتی و عاطفی واقعی مردم دارد و بخش دیگر در چارچوب کنش‌گری رسانه‌ای و رقابت بر سر مشروعیت شکل می‌گیرد. بدین ترتیب، مهم‌ترین پرسش امروز را نه در پاسخ به این سؤال که مردم با نظام هستند یا علیه آن، بلکه در چگونگی تلاش هر دو سوی منازعه برای تصاحب معنای «مردمی‌بودن» و بازتعریف آن به نفع خود باید جستجو کرد. البته اینجاست که در یک واکنش بیطرفانه می‌توان مدعی گردید «دین»، «ملیت» و ملی‌گرایی از مسائل همیشگی جوامع بشری با پیامدهای مثبت و منفی است. (علیخانی، ۱۴۰۲، ص ۶۷) نگاهی به چنین تغییر پارادایم اجتماعی از اعتراضات اجتماعی تا رسیدن به پویش‌هایی مانند این می‌توان تداعی‌کننده این نکته در جامعه ایرانی باشد که نسبت «دین و ملیت» را که در زمره مهم‌ترین مسائل هویت ایرانی و اسلامی است. (فاضلی، ۱۴۰۳، ص ۶۴۹)

از این منظر، پویش جان‌فدا را می‌توان کنشی نمادین و در عین حال سازمان‌یافته در چارچوب جنگ روایت‌ها به شمار آورد که با تکیه بر مفاهیم ایثار، امنیت ملی و همبستگی اجتماعی، می‌کوشد پشتوانه مردمی نظام سیاسی را در برابر فشارهای بیرونی بازتعریف و تثبیت کند. به عقیده ما باید گفت که از سال ۱۴۰۱ به بعد، شاهد انتقال تدریجی از اعتراض هویتی و خیابانی به بسیج هویتی و حمایتی در بخشی از جامعه و فضای رسمی بوده‌ایم در این بین در بستر جنگ‌های دوم و سوم تحمیلی پویش «جان‌فدا» و تجمعات شبانه به مثابه نماد این تلاش برای بازتولید پیوند مردم و نظام در قالبی تازه ظهور یافته است. با این همه، درک این پدیده بیش از آنکه ما را به سوی یک حرکت خطی و یک‌دست هدایت کند، ناگزیرمان می‌سازد که آن را صحنه‌ای از رقابت بر سر مشروعیت، سرمایه اجتماعی و کنترل روایت بدانیم، نه صرفاً یک اقدام حمایتی ساده آنرا قلمداد کنیم.

جدول شماره (۳): فرایند تغییر کنش جمعی (از اعتراضات ۱۴۰۱ تا پویش «جان‌فدا» ۱۴۰۵): (نگارنده)

^۱ به عقیده نگارنده در این دوره معاصر هم‌زمان با جنگ سوم تحمیلی علیه ایران به یک فرصت بی‌بدیل برای تمامیت‌سرزمینی ایران و همچنین گسترش عقاید مذهبی تشیع می‌توان از آن یاد کرد.

مرحله	مؤلفه کلیدی	ویژگی‌ها و مصادیق	نتیجه/کارکرد
وضعیت پیشینی	اعتراضات اجتماعی سال ۱۴۰۱	خیزش چندلایه غیرمتمرکز کنش خیابانی و هویتی واکنش به دوقطبی‌های اجتماعی	ایجاد تجربه زیسته‌شده و افزایش حساسیت‌های امنیتی
فرم جدید کنش	پویش «جان‌فدا» و تجمعات مردمی	کنش نمادین، سازمان‌یافته و دفاع‌محوری همبستگی و وفاداری‌صورت‌بندی در برابر تهدیدات خارجی	انتقال از کنش اعتراضی به کنش حمایتی و بسیج هویتی
کارکرد نهایی	رقابت بر سر روایت و مشروعیت	بازتعریف «مردمی‌بودن» به نفع نظام کنترل سرمایه اجتماعی در جنگ روایت‌ها	تثبیت پیوند مردم و نظام در قالبی جدید، با هدف انسجام‌نمایی در شرایط بحران

ضرورت انسجام ملی؛ آموخته جنگ سوم تحمیلی

جنگ تحمیلی سوم را نمی‌توان صرفاً یک رویداد نظامی تلقی کرد؛ بلکه از جهات گوناگون، به مثابه یک آزمایشگاه اجتماعی عمل کرد که در آن، بسیاری از فرضیه‌های رایج درباره انسجام یا گسست جامعه ایرانی، در معرض آزمونی سخت و بی‌پرده قرار گرفت. پیش از آغاز این جنگ، نگاه غالب در محافل راهبردی طرف مقابل چنین بود که هویت ملی در ایران رو به افول نهاده، احساس تعلق به میهن جای خود را به بی‌اعتنایی داده، شکاف‌های اجتماعی به نقطه‌ای رسیده که امکان هرگونه هم‌افزایی جمعی را از میان برده، و جامعه عملاً در آستانه فروپاشی درونی قرار دارد. این پیش‌فرض‌ها، هرچند با برخی واقعیت‌های اقتصادی و معیشتی تغذیه می‌شدند، اما در عمل، بیش از آنکه برآمده از مطالعه میدانی دقیق باشند، زائیده یک عملیات شناختی سازمان‌یافته و بلندمدت بودند؛ عملیاتی که با بهره‌گیری از شبکه‌ای گسترده از رسانه‌های معاند و مراکز اطلاعاتی وابسته، می‌کوشید فضای روانی جامعه را به سمتی سوق دهد که در آن، یأس، سرخوردگی و بی‌تفاوتی، جای خویش را به عنوان گزاره‌های مسلّم اجتماعی تثبیت کنند. اما آنچه در جریان جنگ رخ داد، به کلی این تصویر را وارونه ساخت. جامعه‌ای که بر اساس آن پیش‌بینی‌ها می‌بایست در برابر نخستین فشار خارجی از هم بپاشد، نه تنها متلاشی نشد، بلکه با انسجامی که شاید در کمتر برهه‌ای از تاریخ معاصر خود سابقه داشت، در پشت سر نظام سیاسی ایستاد و با تجاوز به تمامیت ارضی خویش، به شدیدترین وجه ممکن مخالفت کرد. آنچه بیش از هر چیز شایان تأمل است، این است که این همبستگی منحصر به یک طیف یا جناح خاص نبود؛ بلکه طیف‌های گسترده‌ای از جامعه، از جمله بخش قابل‌توجهی از منتقدان وضعیت اقتصادی و حتی برخی از آنان که پیش‌تر در تقابل با حاکمیت قرار داشتند، در دفاع از خاک و مرزها سهیم شدند. این جنگ‌ها با خلق خاطرات جمعی و نمادهای جدید، هویت ملی را در ایران تقویت کرد. (Bahrami, 2025, pp17)

این واقعیت میدانی، آن پیش‌فرض‌ها را نه در سطح نظر، بلکه در سطح عینیت تاریخی، یک‌باره بی‌اعتبار کرد و نشان داد که هویت ملی، برخلاف تصور سطحی‌انگارانه‌ای که آن را صرفاً برآمده از شرایط رفاهی یا ثبات اقتصادی می‌داند، در لایه‌های عمیق‌تری از حافظه جمعی و تعلق سرزمینی ریشه دارد که گاه در موقعیت‌های حدی، با نیرویی غیرمنتظره ظهور می‌کند. با این حال، پرسش محوری همچنان بر جای خود باقی است: آیا این انسجام حاصل شرایط خاص جنگی بود و صرفاً واکنشی آنی به تهدید خارجی محسوب می‌شود، یا اینکه می‌توان آن را نماینده یک ساختار نسبتاً پایدار در شخصیت جمعی ایرانیان دانست که حتی در دوران صلح و ثبات نیز، هرچند نهفته، حضور دارد؟ پاسخ به این پرسش، شاید بیش از آنکه در روایت‌های سیاسی جست‌وجو شود، نیازمند کاوش در زیست‌جهان فرهنگی و تاریخی این مرزوبوم است. بدون تردید، سال‌های پیش از جنگ با چالش‌های اقتصادی بی‌سابقه‌ای همراه بود؛ تورم‌های افسارگسیخته، کاهش مستمر قدرت خرید، و سقوط ارزش پول ملی، فشارهای طاقت‌فرسایی بر معیشت روزمره مردم وارد ساخته و نارضایتی‌هایی عمیق و گسترده پدید آورده بود. نکته مهم این است که این فشارها واقعی و انکارناپذیر بودند و نمی‌توان از کنار آن‌ها با ساده‌انگاری عبور کرد. با این وجود، تبدیل این نارضایتی‌های اقتصادی به گزاره‌هایی همچون «فروپاشی قریب‌الوقوع» یا «کمرنگ‌شدن هویت ملی»، خود نیازمند نوعی جهش تحلیلی است که بیش از آنکه ریشه در داده‌های عینی داشته باشد، به پروژهای عظیم در حوزه جنگ شناختی بازمی‌گردد. انگ بیرونی به منبعی برای افتخار و هویت‌سازی داخلی تبدیل می‌شود. (Dinler, 2026, online)

جبهه رقیب، با آگاهی از ظرفیت‌های بالای جامعه ایرانی و نیز با درک آسیب‌پذیری‌های آن، تلاش کرد با بزرگ‌نمایی اختلافات و القای حس بی‌ثباتی، بستری را فراهم آورد که در آن، اراده عمومی برای دفاع از منافع ملی به کمترین حد ممکن برسد. عمده تمرکز این پروژه بر نسل جوان بود؛ نسلی که قرار بود

با روایت‌های مکرر از ناکارآمدی، عقب‌ماندگی و انزوای ایران، به سطحی از ناامیدی و بی‌اعتمادی برسد که امکان هرگونه کنش جمعی اثرگذار را از دست بدهد. اما اتفاقی که در عمل افتاد، دقیقاً نقطه مقابل این سناریو بود.^۱

با آغاز جنگ‌های فوق‌الذکر، نه تنها آن پروژه شناختی با شکست مواجه شد، بلکه بسیاری از کسانی که پیش‌تر تحت تأثیر آن روایت‌ها قرار داشتند، ناگزیر به بازنگری در نگرش خویش شدند. دشمن که انتظار داشت با جمعیتی خسته، پراکنده و بی‌انگیزه روبه‌رو شود، با صحنه‌هایی از ایثار، همبستگی و مقاومت جمعی مواجه گردید که نه تنها محاسبات نظامی او را بر هم زد، بلکه مبانی ذهنی پیشین تحلیلگران او را نیز به چالش کشید.^۲ جنگی که از حیث فناوری و ابزارهای به‌کاررفته، بی‌شک یکی از مدرن‌ترین جنگ‌های تاریخ آن منطقه به شمار می‌رفت و با پشتیبانی دو قدرت اتمی طراحی و هدایت می‌شد. در نهایت با چهل روز مقاومت تمام‌عیار، بدون آنکه وجبی از خاک ایران به تصرف درآید، و با تحمیل خساراتی سنگین به مهاجم، به نقطه پایان رسید. این پیروزی، صرفاً یک دستاورد نظامی نبود؛ بلکه دلالت‌های معرفتی عمیقی نیز به همراه داشت. مردم ایران "تأثیر گردهم‌آیی دور پرچم" را به نوعی تجربه کردند. (See Report: Center for International and Security Studies at Maryland, 2025) بسیاری، ناگزیر از بازبینی پیش‌فرض‌های خود درباره توانمندی‌های ایران شدند و تصویری که از این جنگ بر جای ماند، تصویر کشوری بود با مردمی متحد، دارای بنیه علمی رو به رشد، و برخوردار از سرمایه‌ای انسانی که در لحظات سرنوشت‌ساز، می‌تواند فراتر از انتظارات عمل کند. اهمیت این موضوع از آن روست که جنگ، هرچند در کوتاه‌مدت انسجام‌آفرین است، اما اگر نتواند به بهبود شرایط معیشتی و رفع مشکلات ساختاری بینجامد، ممکن است به‌مرور آن سرمایه اجتماعی گران‌بهای به‌دست‌آمده را نیز به تحلیل ببرد.

از سوی دیگر، جنگ‌های تحمیلی دوم و سوم، افق جدیدی از آگاهی عمومی را در سطوح ملی و فراملی گشود. این جنگ‌ها، به‌ویژه برای آن دسته از افراد و جریان‌هایی که پیش‌تر نگاهی توأم با خوش‌بینی به غرب و آمریکا داشتند، نقطه عطفی در بازاندیشی درباره ماهیت واقعی این بازیگران بود. رفتارهای متناقض قدرت‌های غربی، که در میدان نبرد، فاصله‌ای معنادار با گفتمان رایج حقوق بشری و دموکراتیک آن‌ها نشان می‌داد، به‌خودی‌خود زمینه‌ساز تغییر نگرشی کم‌سابقه در منطقه و حتی در سطح جهانی شد. این تغییر، صرفاً به مخالفان یا موافقان نظام سیاسی محدود نماند؛ بلکه حتی برخی از تحلیلگران پیش‌تر همسو با جبهه غرب، به‌صراحت از تجدید نظر در تصویر ذهنی خود سخن گفتند و اذعان کردند که میان ادعاهای آرمانی و رفتار واقعی غرب در بحران‌ها، شکافی عمیق و غیرقابل‌انکار وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به این نتیجه اساسی نائل آمده است که جامعه ایران در مواجهه با تهدیدات فرامرزی موسوم به «جنگ تحمیلی سوم»، دست‌کم در سطح گفتمانی، گذاری معنادار از الگوی تعارض نسلی و اعتراضات خیابانی به سوی بسیج هویتی و همبستگی میهن‌محور را تجربه کرده است. این گذار اگرچه در قالب یک تحول ساختاری و پایدار ظاهر نشده، بلکه به‌مثابه واکنشی موقعیت‌مند و آبی به تهدید خارجی ظهور یافته، باین‌حال شواهد عینی آن را می‌توان در پوشش‌هایی چون «جان‌فدا» و تجمعات حمایتی مشاهده کرد که مصادیق بارز تغییر کنش جمعی از اعتراض به حمایت به شمار می‌روند.

در این میان، آنچه بیش از همه جلب توجه می‌کند، نقش بی‌بدیل میدان روایت در شکل‌دهی به این دگردیسی است؛ به‌گونه‌ای که رقابت بر سر معنا و بازتعریف مفاهیمی چون «مردمی‌بودن»، «ایثار» و «همبستگی ملی»، جایگزین رقابت در خیابان‌ها و دانشگاه‌ها شده و بدین‌ترتیب، فرضیه دوم پژوهش مبنی بر مدیریت بحران نمایندگی از طریق تغییر میدان رقابت از خیابان به میدان روایت، تأیید تجربی می‌یابد.

اما آنچه این پژوهش را از تحقیقات مشابه متمایز می‌سازد، آشکارسازی سازوکار دوگانه حاکم بر همبستگی ملی در شرایط بحران است.

- در سطح نخست، با همبستگی واکنشی مواجهیم؛ انسجامی آبی، احساسی و مبتنی بر تهدید بیرونی که در کوتاه‌مدت موجب نزدیکی گروه‌های مختلف سنی و سیاسی می‌شود و تجربه زیسته‌ای مشترک را برای طیف‌های گوناگون جامعه به ارمغان می‌آورد.
- در سطح دوم، اما همبستگی ساختاری قرار دارد؛ انسجامی پایدار که نه از دل تهدید خارجی، که از درون فرایندهای نهادی و پاسخگویی نظام سیاسی سرچشمه می‌گیرد و پیش‌نیاز آن، بهبود معیشت، کاهش نابرابری‌های اقتصادی و گشودن عرصه‌های گفت‌وگوی واقعی با نسل جوان است. یافته‌های این تحقیق به‌وضوح حکایت از آن دارد که همبستگی ایجادشده در جنگ سوم، عمدتاً در سطح نخست باقی مانده و در صورت تداوم بحران‌های اقتصادی و بی‌توجهی به مطالبات نسلی، سرمایه اجتماعی به‌دست‌آمده به‌مرور تحلیل خواهد رفت. این واقعیت میدانی، زنگ خطری جدی برای سیاست‌گذاران محسوب می‌شود؛ چراکه تجربه تاریخی نشان داده است که انسجام‌های واکنشی، در غیاب تحول ساختاری، بیش از چند صبحی دوام نمی‌آورند و امکان بازگشت به الگوهای پیشین تقابل، همواره وجود دارد.

^۱ به عنوان مثال این گزارش تحلیلی از نیویورک تایمز به تصویر جامعه ایران پس از ماه‌ها جنگ با آمریکا و اسرائیل (از فوریه ۲۰۲۴) می‌پردازد. گزارش بر اساس مصاحبه با بیش از ۲۰ شهروند ایرانی در تهران، اصفهان، اهواز و مشهد، وضعیت سرخوردگی و ناامیدی گسترده را روایت می‌کند. در حالی که برخی مخالفان حکومت امیدوار بودند حملات به سرنگونی نظام منجر شود، این امیدها با گزارش تلفات گسترده (۱۷۰۰ کشته غیرنظامی)، تخریب زیرساخت‌ها و فروپاشی اقتصادی جای خود را به یأس داده است. گزارش به تناقض موجود اشاره می‌کند: تشدید حملات خارجی، علی‌رغم فشار بر حکومت، در عمل به افزایش احساسات ملی‌گرایانه و سرکوب مخالفان داخلی انجامیده است. (See: Fassihi, 2026, June 7)

^۲ اکثر مربوط به مخالفان و تحلیل‌گران غربی بود.

شاید مهم‌ترین دستاورد علمی این پژوهش، ابطال تجربی پیش‌فرض رایج در محافل راهبردی طرف مقابل باشد که بر اساس آن، هویت ملی در ایران رو به افول نهاده، احساس تعلق به میهن جای خود را به بی‌اعتنایی داده، شکاف‌های اجتماعی به نقطه‌ای رسیده که امکان هرگونه هم‌افزایی جمعی را از میان برده، و جامعه عملاً در آستانه فروپاشی درونی قرار دارد. آنچه در جریان جنگ تحمیلی سوم رخ داد، به کلی این تصویر را وارونه ساخت. جامعه‌ای که بر اساس آن پیش‌بینی‌ها می‌بایست در برابر نخستین فشار خارجی از هم بپاشد، نه تنها متلاشی نشد، بلکه با انسجامی که شاید در کمتر برهه‌ای از تاریخ معاصر خود سابقه داشت، در پشت سر نظام سیاسی ایستاد و با تجاوز به تمامیت ارضی خویش، به شدیدترین وجه ممکن مخالفت کرد. این واقعیت میدانی، نشان می‌دهد که هویت ملی در لایه‌های عمیق‌تری از حافظه جمعی و تعلق سرزمینی ریشه دارد که گاه در موقعیت‌های حدی، با نیرویی غیرمنتظره ظهور می‌کند و تمام محاسبات پیشین را در هم می‌ریزد. بر اساس این یافته‌ها، مدلی نظری برای تبیین فرایند تغییر کنش جمعی ارائه می‌شود که در آن چهار عامل به‌صورت تعاملی ایفای نقش می‌کنند: عامل محرک بیرونی (تهدیدات فرامرزی و جنگ ترکیبی)، عامل میانجی گفتمانی (بازتعریف نمادهای ملی و تولید روایت‌های تازه)، نهادهای میانجی (بسیج، رسانه‌های ملی و تشکل‌های مردمی) و عوامل بازدارنده (بحران‌های اقتصادی و نابرابری در دسترسی به فرصت‌های کنشگری) است. این مدل نشان می‌دهد که تغییر الگوی کنش جمعی نه یک حرکت خطی و یک‌دست، بلکه فرایندی چندلایه و غیرخطی است که در آن، تعامل این چهار عامل، سرانجام همبستگی را یا به سمت تثبیت و نهادینه‌شدن سوق می‌دهد یا به تحلیل و فرسایش آن دامن می‌زند. پژوهش حاضر با تأکید بر ماهیت گفتمانی و موقعیت‌مند همبستگی ایجادشده در جنگ سوم، به این نتیجه علمی دست می‌یابد که انسجام ملی در ایران، علی‌رغم ظرفیت‌های بالای هویتی و تاریخی، پدیده‌ای شکننده و وابسته به شرایط است و پایداری آن در گرو تحول ساختاری در الگوهای حکمرانی، پاسخگویی نهادی به مطالبات نسلی و تبدیل سرمایه نمادین به سرمایه‌های ملموس اقتصادی و اجتماعی می‌باشد. آنچه از این تحلیل برمی‌آید، تأکید بر اهمیت سرمایه‌های شناختی و نمادین در برابر تهدیدات سخت‌افزاری است؛ سرمایه‌هایی که اگرچه در کوتاه‌مدت قابل مشاهده‌اند، اما پایداری آن‌ها در گرو بازآرایی مناسبات دولتمت و بازتوزیع فرصت‌های کنشگری در میان نسل‌هاست. از این رو، مدیریت هوشمندانه شکاف نسلی نه از طریق انکار یا سرکوب، بلکه از طریق تغییر میدان رقابت از خیابان به میدان روایت و بازتعریف نمادهای ملی در قالبی چندصدا، می‌تواند به بازآرایی مناسبات دولتمت و بازتولید مشروعیت سیاسی در شرایط بحران یاری رساند. اما این راهبرد، هرچند ضروری، کافی نیست؛ چراکه بن‌مایه اصلی مشروعیت و انسجام در جوامع مدرن، همچنان بر کارآمدی اقتصادی و پاسخگویی سیاسی استوار است و هیچ مقدار روایت‌پردازی موفق، نمی‌تواند جایگزین بهبود ملموس معیشت و کاهش نابرابری‌های اجتماعی شود. پیشنهادات مقاله حاضر در پایان چنین ترسیم می‌گردد:

- اولاً: بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در بازتولید یا کاهش شکاف نسلی در بستر بحران‌های امنیتی و ارائه مدلی برای مدیریت هوشمندانه فضای مجازی به‌منظور تبدیل تهدید به فرصت، ضروری به‌نظر می‌رسد.
- ثانیاً: واکاوی جامعه‌شناختی مفهوم «بعثت مردم» در ادبیات سیاسی ایران معاصر و نسبت آن با نظریه‌های فاعلیت جمعی و کنش‌های تمدن‌ساز، با تأکید بر نقش نهادهای میانجی در تسهیل‌گذار از انفعال به کنشگری تاریخی، پیشنهاد می‌گردد.

منابع و مأخذ

- ابراهیمی آتانی، زهره (۱۴۰۵)؛ واکاوی تاریخی اضطراب ارتباطی در ایران معاصر: از رسانه‌های سنتی به فردی و بازنمایی شکاف نسلی (مطالعه موردی: سال‌های ۱۳۱۹ تا ۱۴۰۴)؛ **تحقیقات تاریخ ایران دوره اسلامی**، ۱(۳).
- توکل، محمد و نژاد، مریم قاضی. (۱۳۸۵). شکاف نسلی در رویکردهای کلان جامعه‌شناختی: بررسی و نقد رهیافت‌های نسل تاریخی و تضاد با تأکید بر نظرات مانهایم و بوردیو. **نامه علوم اجتماعی**، ۲۷(۲۷).
- جهانگردی، مجتبی (۱۴۰۱)؛ تحلیلی بر کاربرد مفهوم پارادایم در جامعه‌شناسی؛ **فصلنامه فلسفه علم**، ۱۲(۲).
- حاجی احمدی، مهدی و ملکیان، نازنین. (۱۴۰۴). نقش شبکه‌های اجتماعی در شکل‌گیری اعتراضات و تبدیل آن‌ها به آشوب و ناامنی (مطالعه موردی: اعتراضات ۱۴۰۱). **فصلنامه علمی رسانه**، ۳۶(۲).
- خضری، محمد. (۱۳۸۵). دولت و سرمایه اجتماعی. **فصلنامه مطالعات راهبردی**، ۹(۳۱).
- خبراللهی، پگاه، دهقانی، حمید (۱۴۰۴)؛ تحلیل فضایی شورش‌های شهری پس از انقلاب اسلامی در ایران؛ **فصلنامه برنامه ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای**، ۱۳(۱).
- دانایی فرد، حسن، بوستانی، حمیدرضا، شاکری، ساناز و ذکی، مهدی. (۱۳۹۹). مضمون‌کاوی مسئولیت اجتماعی سازمان از دیدگاه آیات و روایات: دلالت‌هایی برای دانشگاه‌های جامعه اسلامی. **مطالعات منابع انسانی**، ۱۰(۴).
- رستمی، محسن، کیانی مقدم، امیرسام، مسجدی آرانی، عباس، جهانشاهی، علی و بختیاری، مریم. (۱۴۰۱). بررسی تأثیر جنگ روانی بر اضطراب و ناکامی. **راهبرد دفاعی**، ۲۰(۸۰).
- شاه محمدی، محمد؛ صائمی، حسن؛ قیاسی کرمانی، علی اکبر (۱۳۹۵)؛ نقش کارکردهای امنیت در تقویت استحکام ساخت درونی قدرت جمهوری اسلامی ایران؛ **فصلنامه امنیت پژوهی**، ۱۰(۳۷).

شهرام نیا، امیرمسعود. (۱۳۹۲). تعامل و تقابل ملی‌گرایی و اسلام‌گرایی در ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران. *پژوهش‌های راهبردی سیاست*، ۲(۵).
 علیخانی، علی اکبر. (۱۴۰۲). اسلام و ملی‌گرایی در ایران؛ از تقابل تا تعامل. *اسلام و دنیای معاصر*، ۱(۲).
 فاضلی، حبیب‌الله. (۱۴۰۳). هویت‌اندیشان دینی و تصور از رابطه اسلام و ملیت در ایران معاصر. *دوفصلنامه سیاست*، ۵۴(۴).
 کلانتری، فتح‌اله. (۱۴۰۳). واکاوای تهدیدهای امنیت داخلی فراروی جمهوری اسلامی ایران: *فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی*، ۱۵(۷۹).
 کلانتری، اسماعیل. (۱۴۰۳). شناسایی و تبیین گفتمان‌های ناظر بر اغتشاشات پاییز ۱۴۰۱ در جمهوری اسلامی ایران از منظر اندیشمندان انقلاب اسلامی. *جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی*، ۵(۱).
 منطقی‌فسایی، علی‌شهریار و جهانگیری، سعید. (۱۴۰۰). واکاوای تهدیدات امنیت ملی داخلی و خارجی جمهوری اسلامی ایران و تاثیر آن بر سیاست‌گذاری عمومی. *بحران پژوهی جهان اسلام*، ۸(۳).
 موسوی فرد، سیدمحمدرضا، فراتی، مریم. (۱۴۰۲). شناخت شناسی سازه‌نگارانه مدل بحران‌های اجتماعی در جرائم علیه امنیت با تاکید بر بحران شکاف نسلی و چندقطبی‌سازی، *آموزه‌های فقه و حقوق جزاء*، ۶(۱).
 موسوی، میرنحیف؛ جوان، خدیجه؛ شهابی، فریاد. (۱۴۰۲). نگاهی بر چگونگی عملکرد بسیج در نهادینه کردن ارزش‌های دفاع مقدس؛ *پژوهش و مطالعات علوم اسلامی*، ۵۲(۲).

Alikhani, Ali Akbar (1402). Islam and Nationalism in Iran; From Confrontation to Interaction. *Islam and the Contemporary World*, 1(2). [in Persian]

Bahrami, Z. (2025). National integration and identity: The impact of the 12day war on the Iranian people. *Middle Eastern Studies*,. <https://doi.org/10.1080/19436149.2025.2576350>

Center for International and Security Studies at Maryland. (2025). Iranian public opinion soon after the twelveday war [Research report]. <https://cisssm.umd.edu/researchimpact/publications/iranianpublicopinionsoonaftertwelvedaywar>

Carriere, K. R., Hallahan, A., & Moghaddam, F. M. (2022). The effect of perceived threat on human rights: A metaanalysis. *Group Processes & Intergroup Relations*, 25(1), 153–175. <https://doi.org/10.1177/1368430220956533>

Danaeifard, Hassan; Boustani, Hamidreza; Shakeri, Sanaz & Zaki, Mehdi. (2020). Thematic Analysis of Corporate Social Responsibility from the Perspective of Qur'anic Verses and Hadiths: Implications for Universities in Islamic Society. *Human Resource Studies*, 10(4). [In Persian]

Dinler, M. (2026). Shamed but not ashamed: Iran's use of symbolic power and making the world turn around stigma. *Global Studies Quarterly*, 6 (1), ksag035. <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksag035>

Ebrahimi Atani, Zohreh (2026); A Historical Analysis of Communication Anxiety in Contemporary Iran: From Traditional to Individual Media and the Representation of the Generational Gap (Case Study: Years 1940 to 2025); *Iran Historical Research in the Islamic Period*, 1(3). [In Persian]

Fassihi, F. (2026, June 7). After months of war, Iranians sink into disillusionment and despair. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2026/06/07/world/middleeast/iraniansdespairwareconomyinflation.html>

Fazeli, Habibollah. (2024). Religious Identity Thinkers and the Conception of the Relationship between Islam and Nationality in Contemporary Iran. *Biannual Journal of Politics*, 54(4). [In Persian]

Gibler, D. M., & Miller, S. V. (2023). Domestic political consequences of international rivalry. *Journal of Conflict Resolution*, 67(5), 989–1013. <https://doi.org/10.1177/0022002719876349>

Giordano, A. (2021). Youth bulge dynamics in the Mediterranean region: The geopolitical implications of human capital on security and stability. In *States, actors and geopolitical drivers in the Mediterranean* (pp. 137–158). Springer. https://doi.org/10.1007/9783030690007_4

Haji Ahmadi, Mehdi & Malekian, Nazanin. (2025). The Role of Social Networks in the Formation of Protests and Their Transformation into Chaos and Insecurity (Case Study: 2022 Protests). *Quarterly Journal of Media*, 36(2). [In Persian]

Jahangardi, Mojtaba (2022); An Analysis of the Application of the Concept of Paradigm in Sociology; *Journal of Philosophy of Science*, 12(2). [In Persian]

Kalantari, Esmail. (2024). Identification and Explanation of Discourses on the Fall 2022 Unrest in the Islamic Republic of Iran from the Perspective of Islamic Revolution Scholars. *Political Sociology of the Islamic Revolution*, 5(1). [In Persian]

Kalantari, Fathollah (2024); An Analysis of Internal Security Threats Facing the Islamic Republic of Iran; *Journal of Social Security Studies*, 15(79). [In Persian]

Kheirallahi, Pegah; Dehghani, Hamid (2025); Spatial Analysis of Urban Uprisings after the Islamic Revolution in Iran; *Quarterly Journal of Urban and Regional Development Planning*, 32(1). [In Persian]

Khezri, Mohammad. (2006). State and Social Capital. *Strategic Studies Quarterly*, 9(31). [In Persian]

Manteghi Fasaei, Ali Shahriar & Jahangiri, Saeed. (2021). An Analysis of Internal and External National Security Threats to the Islamic Republic of Iran and Their Impact on Public Policy. *Crisis Studies of the Islamic World*, 8(3). [In Persian]

- Mousavi, Mirnajaf; Javan, Khadijeh; Shahabifar, Avaz (2023); A Look at How the Basij Functions in Institutionalizing the Values of the Sacred Defense; Research and Studies in Islamic Sciences, 52(2). [In Persian]
- Mousavifard, Seyyed MohammadReza; Farrati, Maryam (2023); A Constructivist Epistemology of the Model of Social Crises in Crimes against Security with Emphasis on the Generational Gap Crisis and Polarization; Jurisprudence and Criminal Law Teachings, 6(1). [In Persian]
- Nordås, R., & Davenport, C. (2013). Fight the youth: Youth bulges and state repression. *American Journal of Political Science*, 57(4), 926–940. <https://doi.org/10.1111/ajps.12025>
- Phar, K. B. (2026, March 28). Ground troops will be the riskiest moment in any war — especially against Iran. *Malay Mail*. <https://www.malaymail.com/news/whatyouthink/2026/03/28/groundtroopswillbetheriskiestmomentinanywarespeciallyagainstiranpharkimbeng/214181>
- Rostami, Mohsen; Kiani Moghaddam, Amirsam; Masjedi Arani, Abbas; Jahanshahi, Ali & Bakhtiari, Maryam. (2022). Investigating the Effect of Psychological Warfare on Anxiety and Frustration. *Defense Strategy*, 20(80). [In Persian]
- Shah Mohammadi, Mohammad; Saebi, Hassan; Ghiyasi Kermani, Ali Akbar (2016); The Role of Security Functions in Strengthening the Internal Structure of Power in the Islamic Republic of Iran; *Security Studies Quarterly*, 10(37). [In Persian]
- Shahramnia, Amir Masoud. (2013). Interaction and Confrontation between Nationalism and Islamism in Iran after the Victory of the Islamic Revolution. *Strategic Policy Research*, 2(5). [In Persian]
- Tavakol, Mohammad & Nejad, Maryam Ghazi. (2006). Generational Gap in MacroSociological Approaches: A Review and Critique of Historical Generation and Conflict Approaches with Emphasis on Mannheim and Bourdieu. *Social Sciences Letter*, 27(27). [In Persian]
- Tugrul, B. (2021). *A generational analysis of the social reproduction and legitimacy of political violence in the Basque and Kurdish cases* [Doctoral dissertation, University of Exeter]. <https://doi.org/10.70675/f59ad93ez302cz4891z9441z193aa7587fe5>
- Weber, H. (2018). *Age structure and political violence: A reassessment of the 'youth bulge' hypothesis* [Data set]. Harvard Dataverse. <https://doi.org/10.7910/DVN/2LY2WB>
- Weingarten, K. (2004). Witnessing the effects of political violence in families: Mechanisms of intergenerational transmission and clinical interventions. *Journal of Marital and Family Therapy*, 30(1), 45–59. <https://doi.org/10.1111/j.17520606.2004.tb01221.x>
- Zvina, S. (2026, May 4). The strategic impossibility of a US ground invasion of Iran and the global power shift. *NewsDay Zimbabwe*. <https://www.thestandard.co.zw/standardpeople/article/200054892/thestrategicimpossibilityofausgroundinvasionofiranandtheglobalpowershift>
- Bak, D., Chávez, K., & Rider, T. (2020). Domestic political consequences of international rivalry. *Journal of Conflict Resolution*, 64(4),. <https://doi.org/10.1177/0022002719876349>
- Harel, T. O., Nir, N., Vandermeulen, D., Maoz, I., & Halperin, E. (2025). A threat to cohesion: Intragroup affective polarization in the context of intractable intergroup conflict. *Journal of Conflict Resolution*, 69(2-3),. <https://doi.org/10.1177/00220027241247033>